

¹ Гросул Я.С., Будақ І.Г. Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812-1861гг.). – Кишинев: Картя малдовеняскє, 1967. – 399 с.; Жуков В.И. Города Бессарабии. (1812-1861 гг.). – Кишинев: Картя молдовеняскє, 1964. – 752 с.

² Буковина: історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – 416 с.; Добржанський О., Макар Ю., Масан О. Хотинщина: історичний нарис. – Чернівці: Молодий буковинець, 2002. – 464 с.

³ Національний архів Республіки Молдова (далі НАРМ). – Ф.2. Канцелярія Бессарабського губернатора; НАРМ. – Ф.5. Бессарабське обласне управління; НАРМ. – Ф. 151. Бессарабський губернський статистичний комітет.

⁴ Державний архів Одеської області. – Ф.3. Головний статистичний комітет Новоросійського краю.

⁵ Державний архів Чернівецької області. – Ф.40. Хотинський міський магістрат.

⁶ Записки Бессарабского областного статистического комитета. Т. I. / под ред. Егунова А.Н. / – Кишинев, 1864. – 302 с.; Зашук А. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. – СПб., 1862. – 262 с.; Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии / под редакцией Халиппы И.Н. / Т. III. – Кишинев, Тип. Шлиомовича, 1907. – 582с.; Янсон Ю.Е. Исследование о хлебной торговле в Одесском районе. – СПб., 1870. – 233 с.

⁷ Записки Одесского общества истории и древностей. Т.6. – Одесса, Тип. Алексомати, 1867. – С.279, 283.

⁸ НАРМ. – Ф.5. Бессарабське обласне управління. – Оп.3. – Спр.621. – Арк.38.

⁹ Державний архів Одеської області. – Ф.3. – Оп.1. – Спр.83. – Арк.9 (зв.)-10(зв.).

¹⁰ Богачик Т. Розвиток ремісничко-мануфактурного виробництва Північної Бессарабії в дореформенний період (1812-1868 рр.) // Матеріали II Міжнародного наукового семінару “Кайндлівські читання”, 28-29 травня 2005р. – Чернівці: Прут, 2005. – С.78.

¹¹ Записки Одесского общества истории и древностей. – С.279; Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии / под редакцией Халиппы И.Н. / Т. III. – Кишинев, Тип. Шлиомовича, 1907. – С.230; Янсон Ю.Е. Исследование о хлебной торговле в Одесском районе. – С.228.

¹² НАРМ. – Ф. 151. Бессарабський губернський статистичний комітет. – Оп.1. – Спр.6. – Арк.15; Оп.1. – Спр.8. – Арк.46.

¹³ Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии / под редакцией Халиппы И.Н. / Т. III. – Кишинев, Тип. Шлиомовича, 1907. – С.8-230.

¹⁴ НАРМ. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.2591. – Арк. 879, 931.

¹⁵ Янсон Ю.Е. Исследование о хлебной торговле в Одесском районе. – С.228; Буковина: історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – С.146.

¹⁶ НАРМ. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.6977. – Арк. 96, 107.

¹⁷ Там само. – Спр.7372. – Арк.10.

¹⁸ Там само. – Спр.5371. – Арк. 71; Спр.5936. – Арк.14.

¹⁹ Там само. – Спр.1199. – Арк.66; Спр.4879. – Арк. 377-411.

²⁰ Державний архів Одеської області. – Ф.3. – Оп.1. – Спр.83. – Арк. 9(зв.)-10.

²¹ НАРМ. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.5936. – Арк.16.

²² Записки Бессарабского областного статистического комитета. Т. I. / под ред. Егунова А.Н. / – Кишинев, 1864. – С.288.

²³ НАРМ. – Ф.2. – Спр.7372. – Арк.51-82.

²⁴ Там само. – Спр.4879. – Арк.296; Спр.5686. – Арк. 61, 69, 131.

²⁵ Там само. – Спр.5686. – Арк.140.

²⁶ Там само. – Спр.5371. – Арк.10.

²⁷ Зашук А. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. – СПб., 1862. – С.339.

²⁸ Бессарабские областные ведомости. – 1867. – №29. – С.3.

²⁹ Ежегодник по сахарной промышленности Российской империи (1881-1882 гг.) / сост. инженером-технологом Толпыгиным М.А. – Киев, 1883. – С.139.

³⁰ Там само.

³¹ Буковина: історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – С.146.

³² НАРМ. – Ф.2. – Спр.2139. – Арк. 9 (зв.); Гросул Я.С., Будақ І.Г. Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812-1861гг.). – Кишинев: Картя малдовеняскє, 1967. – С.295-297.

³³ Жуков В.И. Города Бессарабии. (1812-1861 гг.). – Кишинев: Картя молдовеняскє, 1964. – С.127.

³⁴ Записки Бессарабского областного статистического комитета. – С.190-233.

³⁵ Державний архів Чернівецької області. – Ф.40. – Оп.1. – Спр.339. – Арк.1-4; Добржанський О., Макар Ю., Масан О. Хотинщина: історичний нарис. – С.195, 279.

Summary

Tamara Bohachyk (Chernivtsi)

Industrial Development of North Bessarabiya in Prereform Period (1812-1868)

The article gives the analysis of the industrial development of north Bessarabiya in prereform period (1812-1868) on the basis of rare sources.

УДК: 94(477.85) „19/20”

**Юлія Федоряк
(Чернівці)**

ІДЕЯ АВТОНОМІЇ В ПОЛІТИЧНИХ ПРОГРАМАХ РУСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ ТА НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ ГАЛИЧИНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

У статті йдеться про формування ідеї автономії Галичини, Буковини та Закарпаття в складі Австро-Угорської імперії в політичних програмах Русько-української радикальної партії і народно-демократичної партії Галичини, які діяли в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Ключові слова: Русько-українська радикальна партія, Народно-демократична партія, ідея автономії, політична програма, Галичина, Буковина, Закарпаття, Австро-Угорська імперія.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної історичної науки помітно зросла увага вчених до проблематики становлення і розвитку національного руху, проблеми націотворення, формування української національної свідомості та державницьких традицій українського народу. Особливий інтерес викликає досвід національного державотворення в Галичині та на Буковині – споконвічній українській території, які тривалий час були відірвана від Наддніпрянської України, з'ясування специфіки генезису та подальшої еволюції ідеї української автономії у цьому регіоні в історично насичений період другої половини XIX – початку XX століття.

Незважаючи на відрив від материнської української території, Галичина, Буковина та Закарпаття не загубились у духовних пошуках своєї громадянської і державницької культури і, перебуваючи у складі Австро-Угорської імперії, не втратили перерваної державницької традиції та її значущості для майбутнього державно-правового життя. Українці Галичини виступали активною політичною і громадською силою на рубежі XIX-XX ст. в Австро-Угорській імперії. Очевидно, що розвиток ідеї українського державотворення на західноукраїнських землях мав власну внутрішню логіку.

У радянській історіографії упродовж багатьох десятиліть на українське національне питання існувало своєрідне табу, в умовах партійно-тоталітарного режиму утвердилася теза про українство як вияв „буржуазного націоналізму”. Після 1991 року посилювався науковий інтерес до вивчення витоків національної державності, ідеї соборності України. Формування української нації стало складовою частиною процесу націотворення у Центрально-Східній Європі модерної доби. Вагомий внесок в утвердження української ідеї автономії у Східній Галичині зробили Русько-українська радикальна партія та Народно-демократична партія другої половини XIX ст.

Серед найбільш вагомих досліджень цих проблем слід відзначити праці К.Левицького, М.Лозинського, І.Франка, О.Назарука, І.Нагаєвського, Я.Грицака та ін.

Останнє десятиліття XIX ст. стало переломним у розвитку українського національного руху. З виникненням в цей час у Галичині українських політичних партій національна ідея виходить за рамки суто інтелігентського середовища і проникає вглиб суспільства. Це створює умови для формування масового національного руху з яскравим політичним забарвленням. Галичина, попри власні важкі умови національного й економічного існування, стає центром українського руху, в тому числі й стосовно східноукраїнських земель, відіграючи роль полігону, де створювалися і вдосконалювалися засоби національно-культурного та суспільно-політичного відродження українського народу.

Перебування українських земель у складі іноземних держав привело до того, що значна части-

на діячів українського визвольного руху кінця XIX – початку XX ст. пов'язувала майбутнє української національної державності з автономією в межах Австро-Угорської чи Російської імперій. Це знайшло відбиток у програмах українських політичних партій і рухах.

Першою українською політичною партією була Русько-українська радикальна партія (РУРП), заснована на зборах радикальної інтелігенції у Львові 4-5 жовтня 1890 року¹. До її складу увійшли прогресивні політичні діячі різних ідейних організацій, що помітно позначилося на програмі та діяльності партії. Від самого початку в її середовищі існували ідейні протиріччя між „старими” та „молодими” радикалами з приводу характеру партії. Перші, репрезентовані Іваном Франко, Михайлом Павликом, Остапом Терлецьким, були прихильниками ідеї Михайла Драгоманова, який висунув програму федералізації Російської та Австро-Угорської імперії, фактично заперечував потребу творення самостійної української держави, а виступав за автономну позицію України у складі федерації. У той же час другі – В'ячеслав Будзинський, Юліан Бачинський, Семен Вітик, Микола Ганкевич, Володимир Охримович та інші виступали за негайне введення в максимальну частину програми партії вимоги створення власної національної держави, а в мінімальну – положення про поділ Галичини на українську та польську частини². Після кількарічних суперечок перемогла „молодь”.

Спочатку 1895 р. Юліан Бачинський видав свою працю під назвою „Україна irredenta”³, де обґрунтував положення про те, що політична самостійність України є умовою її економічного та культурного розвитку, як і можливості її існування взагалі. Цим самим, за словами автора, ідея політичної самостійності України перший раз була поставлена „ясно і умотивовано”⁴.

29 грудня 1895 р. на IV з'їзді РУРП нарешті було прийнято першу програму партії, яку розробив її голова Іван Франко⁵.

„Стоячи на ґрунті наукового-соціалізму і годячи ся на всі впливаючі з сего консеквенції (наслідки. – Ю.Ф.), на полі політичнім, економічнім і культурнім заявляє русько-українська радикальна партія, що здійснення усіх її соціалістичних ідеалів можливе тільки при наявній політичній самостійності русько-українського народу і повнім неограниченим праві його рішати самому в усіх справах його дотикаючих”⁶.

Вважаючи, що головне поле політичній діяльності партії перебуває в Австро-Угорській імперії, то й основні вимоги вони висували до Галицького сейму. Вимогами програми партії стали два основних питання що стосувалися краю: перше це – створення якнайширшої автономії руського (українського. – Ю.Ф.) краю з територіальних частин етнічних українців східної Галичини і північної

Буковини, друге – викуп землі, насамперед найкращої якості чи орендування її та передача у власність народу.

У політичну частину програми Русько-Української радикальної партії було введено наступні демократичні пункти:

- безпосереднього загального таємного і рівного права голосу;
- повної особистої свободи, свободи слова, зборів, товариств і преси;
- введення в українських округах Галичини і Буковини української мови, як офіційної, в усіх урядових установах;
- викладання українською мовою у всіх публічних школах;
- запровадження безкоштовного навчання в народних, середніх школах і вищих навчальних закладах і надання їм широкої автономії⁷.

Партія проголошувала, що буде співпрацювати з усіма, хто боротиметься за широку автономію краю, проти централізації та за посилення впливу громадян на діяльність адміністрації автономії краю⁸.

Впровадження таких демократичних ідей в політичній та культурній сфері життя Галичини і Буковини мало сприяти піднесенню національної свідомості і солідарності українського народу в Австрійській імперії.

Але соціалістичне крило РУРП почало критикувати цю програму за те, що вона нібито суперечить соціалізму, та стоїть на позиціях національного „шовінізму”, бо на перше місце в політичній частині ставить справу автономії краю, руської (української) мови в офіційних установах, школах і т.д., а в економічній частині – головне питання селянсько-рільниче, а не становище робітників, соціалістів.

В зв'язку з цим між діячами радикальної партії почалися непорозуміння – деякі дуже „тяжіли” до „соціалістів”, а інші почали вести гостру боротьбу проти „попів”, а їх була значна частина в партії⁹.

Отже, вперше в історії українського руху постулат політичної повної автономії України було включено в програму окремої партії. Але, для того, щоб його реалізувати, потрібна була довга й кропітка праця.

Розуміючи це, Іван Франко з 1896 р. послідовно і цілеспрямовано розробляє у своїх працях програми національного будівництва, що мали підкреслено комплексний характер.

Наприкінці XIX ст. Русько-українська радикальна партія пережила кризу. Намітилися суперечливі тенденції, суть яких полягала в тому, що поруч з розгортанням радикального руху і охопленням ним трудящого люду, дедалі більше виявлялася політична диференціація в її лавах. До цього призвели соціально-економічні, політичні й ідеологічні чинники, пов'язані з подальшим розвит-

ком капіталістичного господарства, соціальним розшаруванням суспільства, виходом на політичну арену класу робітників, піднесення національної свідомості. Суперечності між поміркованою та ліворадикальною частинами вилились у конфлікт між „старшими” і „молодшими” та призвели до розколу в Русько-Українській радикальній партії. Внутрішньопартійна боротьба викристалізувала три основні фракційні групи: власне радикальну, яку очолили Михайло Павлик, Кирило Трильовський, Лев Бачинський, соціал-демократичну на чолі з Романом Ярославичем, Миколою Ганкевичем, Михайлом Новаковським та національно-демократичну, якою керували Іван Франко, Євген Левицький, Теофіл Окуневський. У результаті розпочалася підготовка до створення нової політичної організації¹⁰.

Рух за об'єднання всіх лівоцентристських елементів, що стояв на самостійницьких позиціях, очолила народовська „Народна Рада”, яка була створена 1885 р. на чолі Юліаном Романчуком¹¹, та група діячів, котрі стояли поза нею: Іван Франко, Михайло Грушевський, Євген Левицький та Володимир Охримович. 26 березня 1899 р. цим угрупованням створено нову політичну партію під назвою Українська національно-демократична партія (УНДП), до якої і перейшли активні діячі радикальної партії (хоч і в ній залишилися такі, як Кирило Трильовський – майбутній засновник „Січі”, Михайло Павлик)¹². На своїх установчих зборах ця партія проголосила: „Ми, галичани-Русини, зазначаємо, що остаточною метою наших народних змагань є дійти до того, щоб цілий українсько-руський народ здобув собі політичну, економічну і культурну незалежність та самостійність і тим способом з'єднатися в одноцільну українсько-руську новочасну національну державу, в якій би загал народу на свою загальну користь орудував всіма своїми справами: політичними, економічними та культурними”¹³.

Колишні радикали в Українській національно-демократичній партії внесли до її програмних документів цілий ряд рішучих вимог щодо покращення національно-політичного становища українців. До цієї партії вступили як „народовці”, так і діячі Радикальної партії. Як уже зазначалось, вони хотіли надати новій партії поступового характеру і внести в програму домагання найширшої автономії з подальшою її еволюцією в самостійність¹⁴.

У цілому УНДП претендувала на репрезентацію інтересів всього українського народу і захист його інтересів, як видно з вступного слова до програми. Націонал-демократи називали себе „народною-партією”. У їхній „Народній програмі”, видана без зазначення дати у Львові, декларувалося, що націонал-демократи прагнуть до того, щоб увесь український народ (національність) здобув собі культурну, економічну та політичну самостій-

ність і об'єднався в майбутньому в один державний організм.

Програма народовська (національно-демократична) (з року 1899) була складена для всього народу. В програмі одним з найголовніших пунктів стала найгостріша проблема українців Австро-Угорської імперії: з територій, заселених українцями, утворити „коронний край” (автономну провінцію Австрії). Отже, територія в австрійській державі, яку заселяли русини, мала становити одну окрему провінцію з якнайширшою автономією в законодавстві і адміністрації. Народовці домагались: змінення тодішніх крайових статутів для Галичини і Буковини, поділу Галичини (на східно-руську українську і західно-польську) та Буковини (на північно-руську українську і південно-волоську румунську) та утворення з руських (українських) частин Галичини і Буковини однієї національної провінції з окремого адміністрацією і окремим національним сеймом: а це передбачало поділ адміністративних властей в Галичині на окремі уряди для руської (української) частини краю з центром у Львові та для польської частини з центром у Кракові. У програмі наголошувалось на мовному питанні та питанні упорядкування політичних прав і свобод (передусім це – рівне виборче право при таємному голосуванні, право особистої свободи, свободи слова, зборів, преси). Для того, щоб формувати національну свідомість у простого люду, у програмі вимагалось, щоб в усіх українських селах і містах, були народні школи з українською мовою викладання. Щоб по великих містах були гімназії, реальні школи і учительські семінарії з українською мовою викладання, щоб у Львові було засновано окремий української університет. Отже, народовці стояли на засадах розвитку національної свідомості у молоді¹⁵ на основі використання рідної української мови.

Отже, національна політика українських діячів Галичини вперше після 1848 р. ґрунтувалася на загальнонаціональних принципах. Вони чітко заманіфестували потребу об'єднання всіх українців на українських землях: „Будемо піддержувати, скріпляти та розвивати почуття національної єдності з російськими Українцями та змагати до витворення разом з ними культурної одноцільності; будемо серед російських Українців підтримувати такі змагання, котрі ведуть до перетворення російської держави з абсолютної і централістичної в державу конституційно-федералістичну, оперту на автономію народностей”¹⁶.

Відносно ж Закарпаття констатували: „Будемо змагати, щоби серед угорських Русинів викликати подібний рух національний, який є між галицькими й буковинськими Русинами, щоби загриїти їх до уживання й плекання рідної мови, до борби проти винародовлювання та до культурної, економічної і політичної діяльності в користь угорсько-руського народу”¹⁷.

Відмінності програми Українсько-руської радикальної партії 1904 р. від попередньої (після виходу з неї Івана Франка з соратниками) полягають в тому, що вона була програмою українських робітників в Австрії. В політичних питаннях відмінностей від попередньої програми було порівняно менше ніж в суспільних та економічних сферах: РУРП стояла за найширшу організацію всіх робітників як промислових, так і сільськогосподарських, за націоналізацію землі, цілковите знищення і усунення територіальних капіталістичних установ, та усунення всіх національних – кордонів¹⁸.

Радикальна програма брала під свою опіку лише головним чином самих робітників, міжнародний пролетаріат, а про селян згадує лише мимохіть, як маленьку примітку до робітників, тоді коли територію Галичини і Буковини в основному заселяли селяни. Робився основний акцент у програмі на економічних питаннях, а не на політичних, як це було у попередній програмі.

Отже, на зламі XIX-XX століть ідеї незалежності починають захоплювати чимраз ширші кола українського народу, особливо в Галичині, набувають ознак суспільно-перетворюючої сили. Аналізуючи розвиток українського руху в Галичині в кінці XIX – на початку XX ст., необхідно підкреслити і той факт, що велику роль в його активізації відіграла молодь, яка в цьому процесі стала своєрідним локомотивом відносно своїх старших політично поміркованих колег. Однак зусилля місцевої національно свідомої інтелігенції на початку XX сторіччя чітко вирізнялося. Так, в програмі-мінімум ішла мова про створення автономного українського коронного краю в складі Австро-Угорщини з найширшими правами, а програма-максимум передбачала об'єднання всіх українських земель в єдиній, незалежній українській демократичній державі. Відбувалася еволюція та формування політичної думки на західноукраїнських землях щодо питання державотворення України: від ідеї автономії Галичини, Буковини та Закарпаття в складі Австро-Угорщини – до ідеї майбутньої самостійної незалежної Української держави.

¹ Киридон А.М., Киридон П.В. Питання державності в програмах і України наприкінці XIX ст. // Матеріали наукової конференції “Українська державність історія і сучасність”. Київ, січень 1993. – К.: ІСДОУ, 1993. – С.68-70.

² Грицак Я. „Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Т. ССХХІІ. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1991. – С. 74-78; Діло. – 1912. – 13 квіт.

³ Бачинський Ю. Україна irredenta. – Берлін. – 1924. – 237 с.

⁴ Грицак Я. „Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини. – С.105.

⁵ Там само – С.92-93.

⁶Програма народно-демократичної і радикальної партії. – Коломия, 1913. – С.10.

⁷ Там само – С.10-13.

⁸Українська суспільно-політична думка XX століття: Документи і матеріали // Сучасність. – 1983. – Т.1. – С.9-12.

⁹ Турій О. Греко-католицька церква та українська національна ідентифікація в Галичині//Ковчег. Збірник статей з церковної історії. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2003. – Ч.4. – С.81-84.

¹⁰Лазарович М. В. “П’ємонт” українського національного відродження (Східна Галичина у другій половині XIX – на початку XX століття). – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – С.21-27.

¹¹ Грицак Я. „Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини. – С.103.

¹²Програма національно-демократичного (народного) сторонництва // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріал: У 3-х т. Т.1. / Упорядник Т. Гунчак і Р. Сольчаник. – Мюнхен: Сучасність, 1983. – С.57.

¹³ Програма галицьких Русинів-народовців з 1899. – Львів. 1899. – С.1.

¹⁴Феденко П. Український рух у XX столітті. – Лондон, 1959. – С.77-78.

¹⁵Програма галицьких Русинів-народовців з 1899. – Львів. 1899. – С.2-3.

¹⁶Програма національно-демократичного (народного) сторонництва // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали. – С. 57.

¹⁷ Там само. – С.58.

¹⁸ Програма народно-демократичної і радикальної партії. – Коломия, 1913. – С.15-20.

Summary

Yulia Fedoriak (Chernivtsy)

Autonomy Concept in the Political Programs of Rusko-Ukrainian Radical Party and People's Democratic Party of Galicia (late 19th – early 20th centuries)

The body of the article goes on to discuss the problem of forming the concept of Galicia, Bukovyna and Transcarpatia's autonomy incorporated in Austro-Hungarian Empire in the political programs of Rusko-Ukrainian Radical party and People's Democratic Party of Galicia of late 19th – early 20th centuries.

УДК: 94(477.85) „18/19”

Оксана Бильцан
(Чернівці)

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ БУКОВИНИ НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ (1907 – 1910)

У статті висвітлюється діяльність на Буковині Української радикальної партії Буковини, проаналізовано політичні, економічні та культурно-ідеологічні погляди радикалів на основі друкованих органів радикальної партії „Народна справа” та „Громадянин”.

Ключові слова: партія, віче, програма, „Народна справа”, „Громадянин”.

Українська радикальна партія на Буковині утворилася у червні 1907 року. Однак процес її формування розпочався ще у 1905 році. Після розпаду „Вільнодумного союзу” у таборі народовців виділяється радикальне крило на чолі з адвокатом Теодотом Галіпом (псевдонім Наполеон Бігарій).

Т.Галіп (1873-1943рр.) народився на Вижниччині у сім'ї українського священика. Освіту здобував у сільській школі, чернівецькій гімназії та на юридичному факультеті Чернівецького університету. Одержавши диплом юриста, Т.Галіп відкрив у Чернівцях адвокатську канцелярію і став захисником інтересів населення.

У травні 1905 р. Т.Галіп як лідер радикалів зібрав у Вижниці народне віче, на якому критикував політику українських депутатів сейму. Газета „Буковина” зазначила, що віче організував безіменний комітет і „се віче не уряджує ніхто з буковинських Русинів”¹. 10 червня 1905 р. у Чернівцях відбулася зустріч прихильників Т.Галіпа, що солідаризувалися з галицьким радикальним рухом. Це були перші спроби утворення Радикальної партії.

У листопаді 1905 р. створена Українська народно-демократична партія під назвою „Національна Рада русинів на Буковині”, яка об'єднала людей з різними політичними поглядами. До неї увійшла радикальна група на чолі з Т.Галіпом, який склав програму партії. Про ці події лідер радикалів згадував, що “радикальний гурток молодих інтелігентів намагався у єдиному національному таборі українців провести якусь обнову, а саме спонукати громаду до модернізації, прийняттям політичної програми у радикальному дусі”².

Однак уже в 1906 р. газета „Буковина” повідомляла про існування у „Національній Раді” радикального крила.

В 1907 р. логічним завершенням формування Радикальної партії стало скликання зборів прихильників радикального крила „Національної ради”. Збори відбулися у Чернівцях 16 червня 1907 р. за участі 120 осіб. На цих зборах прийнято рішення про заснування Української радикальної партії Буковини, обрано керівні органи нового політичного об'єднання. Головою партії став Т.Галіп.³ Членами партії були здебільшого молоді інтелігенти, вчителі. Зокрема, освітянська газета „Промінь” у 1907 р. повідомила про установчі збори радикальної партії та висловила надії на співпрацю новоствореної партії з українським вчительством. Радикальну партію підтримувала частина молодого селянства, яка була незадоволена існуючим становищем. Відомими діячами партії, крім вже названого Т.Галіпа, були Юрій Сербинюк, Ілько та Остап Поповичі та ін. Головним гаслом членів радикальної партії було: „Замість просити і жебракувати, українці мають домагатися і жадати”.